

Oponentní posudek habilitační práce

JUDr, Filipa Melzera, LL.M., Ph.D.

Právní jednání podle nového občanského zákoníku

V postavení oponenta jmenovaného podle § 72 odst. 7 zák. č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, a čl. 3 odst. 6 hlavní normy UP č.j. B1-08/4-HN, Řádu habilitačního řízení a řízení ke jmenování profesorem na Univerzitě Palackého v Olomouci, ze dne 24. 11. 2008, podávám tento

posudek:

I. Habilitační spis „Právní jednání podle nového občanského zákoníku“ se věnuje pojednané problematice na 404 stranách a je opatřen 1194 poznámkami pod čarou. Seznam použité literatury (s. 398 – 404) uvádí 82 knižních a časopiseckých titulů české, slovenské, německé, rakouské a polské provenience a jeden titul v anglickém jazyce.

Habilitant v úvodu (s. 16 an.) uvádí, že převažující část habilitačního spisu nalezla uplatnění ve formě komentáře uveřejněného v r. 2014 i na to, že dva dílčí oddíly vznikly ve spoluautorství s dvěma dalšími autory, s tím, že jeho spoluautorský podíl na celém díle činí 95%. Toto řešení není podle mého názoru v rozporu ani s § 72 zákona o vysokých školách ani s čl. 2 odst. 3 a 4 Řádu habilitačního řízení a řízení ke jmenování profesorem na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Habilitant rozčlenil vlastní text práce na pět částí věnujících se postupně (1) pojmu právního jednání, (2) obsahu právního jednání, (3) výkladu právního jednání a doplňování smlouvy, (4) formě právního jednání a (5) jeho neplatnosti. Dílčí témata jednotlivých částí jsou pojednána ve 41 kapitole. Kapitoly jsou číslovány římskými číslicemi; v obsahu (s. 2 an.) i ve vlastním textu práce (s. 183, 189, 387) jsou dílčí chyby v číslování kapitol – 24. kapitola je označena jako X., 25. jako XXIV. a 41. kapitola jako VII. Kapitoly jsou různého rozsahu; kde je rozsah větší, habilitant je dále člení na textové celky označované arabskými číslicemi, majuskulemi a minuskulemi opatřenými nadpisy.

Spis doplňují partie standardní pro tento typ prací (úvod, seznam zkratk, obsah, závěr, resumé v anglickém jazyce a seznam použité literatury).

II. K jednotlivým částem spisu uvádím následující:

II.1. První část o pojmu právního jednání se zabývá nejprve terminologickými otázkami, poté pojmovými znaky, rozborem a kritikou klasických teorií, právním jednáním jako prvkem skutkové podstaty, druhy právního jednání, způsobem vyjádření vůle, zdánlivým právním jednáním, perfekcí právního jednání, jeho právními následky a časovými účinky a také odvoláním právního jednání.

Pojednaná témata jsou povytce zpracována důkladně a do hloubky.

Lze poukázat např. na pozoruhodný a obsáhlý rozbor problematiky perfekce (s. 94 an.). Lze poukázat i na terminologický výklad na s. 26 an. ve vazbě na klasické české pojmosloví rozlišující právní úkon (jako pojem širší) a právní jednání (jako pojem užší). Nejde však jen o terminologii konkursních, vyrovnacích a odpůrčích řádů, na niž autor poukazuje, ale např. i zákonů o pojistné smlouvě z let 1917 a 1934, které s pojmem právního úkonu v uvedeném smyslu rovněž pracují. Habilitant dospívá důvodně k závěru (s. 27) o nevhodnosti obnovení pojmové duality právního úkonu a právního jednání, jak ji používal právní jazyk před r. 1950 a navrhuje pracovat s pojmem „právní čin“ jako s pojmem obecným.

Habilitant nejen v tomto případě, ale i ve většině dalších, argumentuje důkladně a dospívá k jednoznačným závěrům. Některá by jistě vyžadovala hlubší zpracování, např. postřeh o povinnosti k náhradě škody vyvolané zdánlivým právním jednáním (s. 76). Nad některými dalšími lze přirozeně pochybovat nebo vést o nich diskusi. Příkladem může být pasáž o usneseních přijatých společnostmi, spolky či právníckými osobami o jiných právních formách (s. 58 an.). Autor sice správně uvádí, že je vhodné „nezastírat právní povahu“ těchto právních skutečností, má však za to, že jde o právní jednání „sui generis“ (s. 59), byť blíže neuvádí, proč má jít o právní jednání „svého druhu“ a proč je nelze podřadit pod právní jednání bez dalšího. Fakt, že pro tato usnesení platí v určitém rozsahu speciální právní pravidla, nepokládám za zcela přesvědčivý – ta např. pro pořízení pro případ smrti platí rovněž.

II.2. Druhou část habilitačního spisu o obsahu právního jednání otevírají logicky pojednání o autonomii vůle a zásadní dispozitivnosti soukromého práva. Na ně navazuje výklad o zásadních limitech autonomie vůle. Text této části uzavírá výklad o podmínce a doložení času.

Rovněž tato pasáž obsahuje zasvěcený a podrobný výklad klíčových otázek občanského a soukromého práva. Zvláště oceňuji habilitantovo pojednání o podmínkách (s. 132 an.).

II.3. Třetí část o výkladu právního jednání zahajuje přehled o struktuře právní úpravy a jejím předmětu následovaný rozvedeními pojmovými a metodologickými. Za zvláště inspirativní považuji texty na s. 181 – 217 o postupech a metodách výkladu právního jednání a partii o doplňování smlouvy na s. 217 – 247. Pro zdejší právní vývoj a stav právního myšlení je symptomatická nutnost znovu a znovu připomínat zásadu, že právní jednání posuzujeme podle obsahu (s. 161 an.). Habilitant nejen v této práci, ale i jinde brojí proti „písmenkářské interpretaci“ (s. 158), což je jeho vlastní termín, ať již – jako v relaci zde pojednané – ve vztahu k projevům soukromé vůle, anebo ve vztahu k výkladu zákona. Zcela správně se také připomíná, že výklad právních předpisů a výklad právního jednání vyžaduje odlišné přístupy (s. 164). Rozsáhlý výklad zaměřený sice prioritně na interpretaci právních jednání, si na různých místech všímá těchto rozdílů. Podnětný a v tuzemské literatuře zásadně nový je text pojednávající o zvyklostech a výkladu podle zvyklostí (s. 207 an.). Stejně tak považuji za cenné pojednání o soudcovském doplňování smlouvy (s. 230 an.), pro něž občanský zákoník otevřel prostor podstatně více než předchozí úpravy.

II.4. Čtvrtou část práce, věnovanou formě právních jednání, uvozuje zdůraznění svobody zvolit si pro právní jednání libovolnou formu jako dílčího projevu autonomie vůle. Hlavní pozornost této partie je logicky věnována písemné formě právního jednání (s. 260 an.). Nedomnívám se, že lze mezi „kusy obsahu právního jednání“ (s. 252 an.) zařadit i „vymezení smluvních stran“ (s. 253), nehledě k tomu, že i při tomto přístupu jde o zúžení, neboť právní jednání v písemné formě činí nejednou i jediná osoba.

V této partii lze zvláště ocenit závěr k problematice § 564 a 1906 o.z., byť ve vztahu těchto ustanovení osobně nevidím hodnotový ani jiný rozpor. Jak habilitant správně uvádí (s. 260), ustanovení § 1906 o.z. platí jen pro narovnání a privativní novaci, nikoli pro jiné změny obsahu smlouvy, resp. závazku, tudíž jde o vztah nikoli rozporný, nýbrž daný vztahem speciální úpravy k obecné. Na to ostatně poukázal již dříve Handlar. Podnětný je obsáhlý výklad o podpisu (s. 261 an.) a zejména navazující text o zachování písemné formy při jednání technickými prostředky (s. 273 an.).

II.5. Poslední, pátá část, se věnuje otázkám spojeným s neplatností právních jednání. Habilitant se zde věnuje pojmu neplatnosti a jejímu objektu, zásadě favor negotii, problematice částečné neplatnosti a konverzi. Poté rozebírá otázky spojené s hlavními důvody

neplatnosti, pojmy a důvody relativní a absolutní neplatnosti, konečně pak problematiku náhrady škody způsobené neplatností. Habilitant se dobral, stejně jako již dříve Pulkrábek (Právní rozhledy, 2015, č. 1) správnému pojetí významu adjektiva „zjevný“ užitého v § 588 o.z. i v dalších ustanovení a zcela správně odmítl myšlenku, že by snad nezjevný rozbor s veřejným pořádkem nebo s dobrými mravy zakládal relativní neplatnost (s. 303. 385 an.). Nesdílím však autorův závěr, že porušení formy stanovené pro právní jednání v určitých případech nemusí zakládat neplatnost, jakkoli § 582 o.z. kategoricky stanoví opak. V tomto směru lze ocenit konzistenci habilitanta v názoru zastávaném jím již delší dobu, leč myslím, že příliš podléhá zahraničním vzorům, které v našem prostředí nedoznávají většinového sluchu.

Velmi poučný i poučený je obsáhlý výklad o nemožnosti plnění (s. 309 an.) a omylu (s. 339 an.). V rámci pojednání o relativní a absolutní neplatnosti dospěl autor při analýze námítky relativní neplatnosti autor logicky k závěru, že jde o hmotněprávní úkon jedné ze stran, a vyvrací tak pojetí, že by snad mělo jít o úkon procesní (s. 379). Stejně tak habilitant správně dovodil, že zásadu § 579 odst. 1 o.z. „ex turpi causa non oritur actio“ lze aplikovat jen na případy relativní neplatnosti. Při výkladu o absolutní neplatnosti se však, mám za to, lze jen obtížně ztotožnit s myšlenkou, že každá lichevní smlouva je pro rozpor s dobrými mravy absolutně neplatná, jež se zdá vyplývat z textu na s. 385. Ostatně ani zatím publikovaná literatura naznačenou habilitantovu myšlenku nesdílí.

Poslední část habilitačního spisu se věnuje důsledkům neplatnosti se zřetelem k náhradě škody. Zajímavý je podnět upravit náhradu pozitivní interese v případě škod způsobených lstí, bezprávnou výhrůžkou, popřípadě zaviněnou počáteční nemožností plnění (s. 392). Domnívám se, že si i bez těchto konkrétních úprav praxe může najít cestu s odkazem na úmyslné porušení dobrých mravů.

III. Jsem názoru, že habilitační práce Filipa Melzera je v kontextu obdobných spisů nadprůměrná a v mnoha směrech mimořádná. Ačkoli mají projevy soukromé vůle (právní jednání, právní úkony) zásadní význam pro obor soukromého práva, v takovém rozsahu a hloubce se jejich problematice v našem prostředí dosud nikdo nevěnoval, jak vyplývá z porovnání s jinými monografickými zpracováními téhož z doby starší (Luby) i novější (Zuklínová). Jakkoli je dílo „Právní jednání podle nového občanského zákoníku“ značně obsáhlé a jakkoli je pojato jako souborné pojednání o právních jednáních, některá dílčí témata jsou nutně jen naskicována (např. a mj. výklady o neurčitosti nebo nesrozumitelnosti), jiná,

zejména nově upravená nebo ve zdejší literatuře málo zpracovaná, jsou naopak pojednána zevrubně a s příslušným literárním a judikatorním zázemím. Předložený spis nepochybně přináší větší počet nových vědeckých poznatků.

Posuzovaný spis hodnotím jako významné odborné dílo vyžívající vědecké osobnosti, autora, který v uplynulých letech publikoval několik rozsáhlejších hodnotných vědeckých textů z oblasti občanského práva i právní metodologie. Studia v Německu a Rakousku a dosavadní vědecká kariéra habilitanta ovlivnily v jeho orientaci především na výsledky zvláště německé a pak také rakouské, popř. švýcarské civilistiky. Zůstaneme-li u tématu Melzerovy habilitační práce a uvědomíme-li si, jaké monografie napsali o právních jednáních např. Ernst Zitelmann na sklonku XIX. stol. nebo Werner Flume na sklonku XX. stol., je habilitantovo zaujetí pro výsledky německé právní vědy pochopitelné. Nicméně mám za to, že autor místy nedoceňuje, že závěry německé nebo jiné zahraniční jurisprudence, jakkoli jejich inspirující hodnotu nepodceňuji, není možné jednoduše přenést do českého prostředí. Habilitant ve své práci představil kvantum poznatků a nejednu vlastní myšlenku, přičemž je logické a přirozené, že s některými se oponenti a další čtenáři jeho práce ztotožní a s jinými naopak souhlasit nebudou, stejně jako je logické a přirozené, že ne všechny závěry, jež se v habilitačním spisu předkládají, přijme právní praxe. Není však pochyb, že habilitační práce představuje ucelené dílo, významně obohacující vědecký diskurs na pojednané téma.

IV. Habilitační práci Filipa Melzera „Právní jednání podle nového občanského zákoníku“ hodnotím jako způsobilou pro habilitační řízení, doporučuji ji k dalšímu procesnímu postupu a

navrhuji,

aby Filipu Melzerovi byl po její obhajobě, vykonání habilitační přednášky a dalších procedurálních náležitostech vyžadovaných zákonem o vysokých školách a řádem habilitačního řízení na Univerzitě Palackého udělen vědeckopedagogický titul „docent“ v oboru práva občanského.

Zároveň navrhuji, aby se habilitant při ústní obhajobě práce vyjádřil k těmto otázkám:

1. Na s. 31 práce se tvrdí, že projevený animus possidendi je zaměřen výlučně na způsobení faktického následku, aniž směřuje ke vzniku, změně nebo zániku práv a povinností. Projeví-li však pretendent držby držební úmysl, což nemůže, soudím, učinit jinak než uchopením držby, pak již tím vznikají práva a povinnosti, u řádného a u poctivého držitele stanovené v § 996, u nepoctivého v § 1000 a 1001, u všech figur držby v § 1003 an. Směřuje tedy projevený animus possidendi skutečně jen ke způsobení faktického následku?

2. Na více místech práce se habilitant důvodně staví proti doslovné, „písmenkářské“ interpretaci a preferuje důraz na smysl a účel, teleologickou redukci a teleologický výklad. Jistě si přitom uvědomuje, že stejně jako v sobě doslovný výklad ukrývá riziko formalismu, skrývá v sobě i teleologický výklad riziko voluntarismu. Jaké jsou tedy limity teleologického výkladu a jak čelit rizikovým faktorům, které jej provázejí?

V Plzni, dne 1. září 2015

prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš